

Majid Khadduri (27 Eylül 1909–25 Ocak 2007)

Washington'daki Johns Hopkins Üniversitesi The Paul H. Nitze School of Advanced International Studies'deki (SAIS) Orta Doğu Araştırmaları Programı'nın kurucusu ve aynı zamanda öğretim üyesi olan, bereketli geçen bir ömre pek çok önemli projeyi, çalışmayı sığdırmayı başarabilen Majid Khadduri, 25 Ocak 2007 tarihinde Amerika'nın doğusunda yer alan ve kendisinin de ikamet ettiği Maryland eyaletinin Potomac şehrindeki dinlenme evinde, yaşlılıktan dolayı yorgun düşen bedeninin kendisini tekrar toparlayamaması sonucu doksan sekiz yaşında vefat etti. Yıllarca bir kılavuz gibi çaba gösterip, İslâmî kuruluşların, İslâm kültürünün ve çağdaş Orta Doğu sorunlarının anlaşılmasında ciddi bir emek harcayan Prof. Khadduri'nin anısına SAIS'te pek çok önemli akademisyenin ve devlet admininin katıldığı bir anma töreni gerçekleştirildi.

Iraklı eğitimci ve yazar Khadduri, 27 Eylül 1908 tarihinde bugün Irak'a bağlı olan Musul'da dünyaya geldi. Ailesinin birkaç kuşak önce Kafkasya'dan Musul'a göç ettiğini ifade eden Khadduri, 1928 yılında doğduğu şehir olan Musul'da lise eğitimini tamamladı. 1932 yılında Lübnan'daki meşhur Beyrut Amerikan Üniversitesi'nde (AUB) lisans eğitimini tamamlayan Khadduri, 1936'da Bounes Aires'teki 14. PEN Kulupleri Konferansı'na Irak delegesi olarak katıldı. 1938 yılında Chicago Üniversitesi'nde uluslararası hukuk ve siyaset bilimi alanında doktora eğitimini tamamladıktan sonra, anayurdu Irak'ın başkenti Bağdat'a geri döndü ve 1938-1949 yılları arasında Bağdat'ta hukuk ve eğitim fakültelerinde çeşitli dersler vererek Çağdaş Orta Doğu Tarihi profesörlüğü yaptı. 1947 yılında Amerika'ya geri dönen Khadduri, iki yıl süreyle (1947-1948 yılları arasında) Indiana Üniversitesi'nde Yakın Doğu Politikaları üzerine misafir öğretim üyesi olarak çeşitli konferanslar verdi. Aynı dönemde Harvard ile öğrenim gördüğü Chicago üniversitelerinde Orta Doğu Araştırmaları Siyaset Bilimi profesörlüğü de yaptı.

II. Dünya Savaşı bittiğinde hayatının en heyecanlı dönemlerinden birini yaşayan Khadduri, bu dönemde Birleşmiş Milletler Kongresi'nin toplanması aşamasında Irak delegasyonunun bir üyesi olarak Bağdat'tan San Francisco'ya gönderildi. İştirak ettiği toplantıda heyetin en üst düzey üyesi olmamasına rağmen, dünyanın şekillenmesinde etikili olan taslağın hazırlanmasında pek çok gününü geçirdi ve organizasyonun tüzüğüne oluşmasında büyük katkıda bulundu. Iraklı delege için güzel bir sürpriz de San Francisco'daki U.N. Konferansı'nda çeşitli ulusal heyetlerin arasında pek çok AUB mezunu dostunun bulunması oldu. Aslında daha sonra anlaşıldı ki San Francisco'daki U.N. Konferansı'nda bulunan kurucu delegelerin pek çoğu, dünyadaki diğer üniversitelerden ziyade Beyrut Amerikan Üniversitesi'nin (AUB) mezunlarından oluşuyordu.

Birleşmiş Milletler tecrübesinden sonra 1949 yılında Johns Hopkins Üniversitesi'ne intisab eden Khadduri, ilk defa Amerika'da modern Orta Doğu Araştırmaları'nı esas alan bir lisansüstü eğitim merkezi olan SAIS'i [The Paul H. Nitze School of Advanced International Studies (SAIS) of Johns Hopkins University] kurdu. SAIS'de idarecilik yapan ve aynı zamanda öğretim üyesi olan Khadduri, Amerika'da ilk defa İslâm hukuku ile ilgili çeşitli kurslar düzenledi ve 1949-1950 yılları arasında Orta Doğu Araştırmaları Siyaset Bilimi profesörlüğü yaptı.

1950-1980 yılları arasında Johns Hopkins Üniversitesi'nde Orta Doğu Araştırmaları profesörlüğü yapan Khadduri, 1980 yılından itibaren aynı üniversitede hizmet etmeye devam etti. Bu dönemde Orta Doğu Araştırmaları Enstitüsü'nde Araştırma ve Eğitim direktörü olan Khadduri, Columbia Üniversitesi'nde misafir öğretim üyesi olarak Orta Doğu dersleri de verdi.

Khadduri, 1980 yılında emekliye ayrılana kadar SAIS'te en uzun süre (20 yılı aşkın) hizmet eden öğretim üyesi olarak, söz konusu programın yöneticiliği görevini üstlenmiş ve 1970-1980 yılları arasında "Üniversite Seçkin Araştırma Profesörü" ünvanını alarak çalışmalarına devam etmiştir. Khadduri, 1980 yılında emekliye ayrılınca da kendisine Orta Doğu Enstitüsü tarafından "Emeritus Profesör" (emekli bir üniversite öğretim görevlisine verilen ünvan) ünvanı verilmiştir.

Majid Khadduri, akademik hayatta elde edilebilecek ödül ve takdirlerin birçoğuna sahip olmuş ve pek çok araştırma bursu almaya hak kazanmıştır. Sadece birkaçını zikretmek gerekirse şunlar sıralanabilir: Johns Hopkins ve New York Devlet Üniversitesi fahrî LHDs; Merit (Mısır) onur üyeliği; Amerikan Uluslararası Hukuk Derneği, Washington İdareciler Divanı, Amerikan Siyaset Bilimleri Derneği ve Şeybânî Uluslararası Hukuk Derneği (Washington), Uluslararası Orta Doğu Araştırmaları Derneği, Arap Dili Akademisi ve Irak Akademi üyeliği; Ford Kuruluşu üniversite bursu; Felsefi Topluluk, Fulbright, Rockefeller Kuruluşu (üç kez), Irak hükümeti Rafidain ödülleri.

Dünya gündemi ve Orta Doğu siyaseti ile de yakından ilgilenen bir akademisyen olarak Khadduri, ömrünün sonlarına kadar zihinsel ve fiziksel sağlığını koruyabilmiş ve evine bir mil uzaklıktaki alışveriş merkezine yürüyerek gidip gelebilmiştir. Farid bir oğlu ve Shirin adında bir kızı olan Khadduri'nin Irak asıllı eşi Majdia Dawaff ise 1972 yılında vefat etmiştir.

SAIS'deki Orta Doğu Araştırmaları Programı'nın idarecisi, ve öğretim üyesi olan Profesör Majid Khadduri Okulu'nun yöneticiliğini yapan Fouad Ajami, kendi selefi olarak kabul ettiği Khadduri için şunları ifade etmiştir: "Profesör Khadduri, Amerika'da Orta Doğu Araştırmaları'nın önemli bir temsilcisi olmuştur. Hakikaten kendisi İslâm hukuku alanında önemli bir uzmandı ve bu alanda her zaman için bir otorite olarak kalmaya devam edecektir. Bizim Orta Doğu Araştırmaları Programımız, Khadduri tarafından başlatılmıştır ve kendisine büyük bir minnet borçludur." Ajami, Khadduri'yi "İşini titizlikle yapan bir profesör" şeklinde tarif ediyor ve Khadduri'nin Orta Doğu Araştırmaları Programı'nın yöneticiliğini yaptığı zamanda ilgili programın, akademik ve diplomatik alanların pek çoğunda önemli mezunlar verdiğine dikkat çekiyor.

SAIS Dekanı Jessica P. Einhorn ise Khadduri hakkında şunları söylemiştir: "Profesör Khadduri, SAIS'te 30 yıldan fazla öğretim üyeliği görevini yaptı ve emekliliğinden sonra da uzun yıllar boyunca hizmete devam etti. Öğrencilerini sürekli araştırmaya teşvik eden ve gerçek bir bağlılıkla onların ilerleyişini izleyen profesöre, her zaman için minnet duyacağız ve SAIS adına taziye dileklerimizi iletiyor, onun pek çok önemli başarısını hayırla yâd ediyoruz."

Tanınmış Orta Doğu ve İslâm uzmanı olan Khadduri, Arab dünyası ve İslâm ile ilgili akademik çalışmaların ve araştırmaların yapılacağı başka kurumların kurulmasında da çok önemli görevler üstlenmiştir. O, İslâm dünyasını etkileyen hukukî meselelerin daha iyi anlaşılmasıyla ilgilenen akademisyen ve hukuk araştırmacıları organizasyonu olan Şeybânî Uluslararası Hukuk Derneği'ni kurmuş ve aynı zamanda Orta Doğu Enstitüsü ile 1975'te dekanlığını yaptığı Libya Üniversitesi'nin kuruculuğunu da yapmıştır. Kendisini öğretim kurumuna adayışı, bütün üniversite çevrelerince övgüyle anılan Profesör Khadduri, Uluslararası Orta Doğu Araştırmaları Derneği'nin kurucusu ve başkanı olarak uzun yıllar söz konusu derneğin fahrî öğretim üyesi olmuştur. Khadduri Mısır'daki Arap Dili Akademisi ve Irak Akademisi'nin üyeliğini ise yazışarak sürdürmektaydı.

Hindistan'da, Chicago'da çeşitli üniversitelerde bazı dersler veren Khadduri, eğitim hayatı boyunca Columbia, Harvard, Virginia ve Georgetown Üniversitesi gibi bazı önemli üniversitelerde İslâm ve Orta Doğu ile ilgili çeşitli dersler vererek misafir öğretim üyeliği yapmıştır. 1947 ve 1978 yılları arasında Khadduri'nin misafir öğretim üyeliği yaptığı dönemde İngiltere'deki Oxford Üniversitesi de dahil olmak üzere yaklaşık 10 üniversitenin öğrencileri, kendi-

sinden çeşitli dersler almışlardır. Yetiştirdiği yüzlerce hatta binlerce öğrencisi hem Amerika'da hem de Arap dünyasında siyaset, akademi ve iş hayatında önemli görevler edinmiştir. Khadduri'nin Orta Doğu Araştırmaları Programı'nın yöneticiliğini yaptığı zamanda ilgili programdan mezun olan bazı önemli şahsiyetler şunlardır: Lübnan dışişleri bakanı Elie Salem (1953 yılında mezun olmuştur), Suudi Arabistan ticaret bakanı Soliman Solaim (1970 yılında mezun olmuştur), 1979 yılında İsrail ile Mısır'ın barış yaptığı Camp David barış görüşmeleri sırasında Amerika'da Mısır büyükelçiliği yapan Samuel W. Lewis (1954 yılında mezun olmuştur), Amerika'da İsrail büyükelçiliği yapmış olan Hermann Eilts (1947 yılında mezun olmuştur) ve Beyrut Amerikan Üniversitesi'nin rektörlüğünü yapmış olup aynı zamanda 1984 yılında bir suikast sonucu öldürülen Dr. Malcolm Kerr (1958 yılında mezun olmuştur).

John Hopkins School'da Orta Doğu Araştırmaları (Middle Eastern Studies) Profesörü olan Khadduri'nin başarılarla dolu kariyer hayatı, 65 yıldan daha fazla sürmüştür. Çok yönlü bir akademisyen olan Khadduri İslâm, İslâm hukuku, Fıkıh usûlü, Modern Arap ve Irak tarihi, Orta Doğu siyaseti ve önemli temsilcileri konularında uluslar arası çapta önde gelen uzmanlardan biri olarak kabul edilmiştir. Khadduri, Arapça, İngilizce, Almanca ve Fransızca dillerini bilmekteydi.

O, Arapça ve İngilizce kaleme alınan 35'ten fazla kitabın ve İslâm hukuku, bazı Arap şahsiyetler, Irak, Libya, Mısır, Suriye ve Suudi Arabistan siyaseti konularında yazılmış yüzlerce makalenin de müellifidir. Khadduri, aralarında *Encyclopedia Britannica*'nın da bulunduğu pekçok kitap ve ansiklopedide 30'a yakın madde kaleme almıştır. Onun İslâm hukuku, Orta Doğu Siyaseti ve Modern Orta Doğu tarihi ile ilgili yazdığı kitaplar, ilgili alanlarda çok önemli müracat kaynakları arasında yer almıştır.

Oldukça aktif ve tartışmalı bir alan sayılan Orta Doğu Araştırmaları ile ilgili Amerika'da önde gelen akademisyenlerden kabul edilen Khadduri pekçok meşhur ve önemli devlet, siyaset adamı ve gazeteci yetiştirdikten sonra, emekliye ayrılarak çok sayıda eser telif etmiştir. Khadduri, son kitabı *The Gulf War*'ı (Körfez Savaşı) yazdığında 80'li yaşlarındaydı.

Khadduri'nin çalışmalarından bir kısmı şunlardır: *The Liberation of Iraq from Mandate* (Arapça) (Irak'ın Manda Yönetiminden Kurtuluşu, 1935); *War and Peace in the Law of Islam* (1941, 1955, 1977. Bu kitap, Türkçeye tercüme edilmiştir. *İslâm Hukuku'nda Savaş ve Barış*, çev. Nejdet Özberk, İstanbul: Fener Yayınları, 1998); *The Government in Iraq* (Arapça) (Irak Yönetimi, 1944); *The System of Government in Iraq* (Arapça) (Irak'ta Yönetim Sistemi, 1946); *Islamic Jurisprudence: Shafi'i's Risala* (Arapça ve İngilizce) (İslâm Hukuk İlmi: İmam Şafî'nin *Risale*'si, 1961. Bu eser, esas itibarıyla İmam Şafî'nin "Risale"sinin İngilizce tercümesini teşkil etmektedir); *Modern Libya: A Study in Political Development* (Modern Libya: Siyasî Gelişme ile ilgili bir çalışma, 1963,

1983); *The Islamic Law of Nations* (İslâm Devletler Hukuku, 1966); *Islamic Law of Nations (Shaybani's Siyar)* [İslâm Devletler Hukuku (Şeybânî'nin Siyer'i), 1966, 2002]; *Republican Iraq: A study in Iraqi politics since the Revolution of 1958* (Arapça ve İngilizce) (Cumhuriyetçi Irak: 1958 Devrimi'nden İtibaren Irak Siyasetini Konu Alan Bir Çalışma, 1969); *Political Trends in the Arab World: The Role of Ideas and Ideals in Politics* (Arap Dünyasında Siyasal Eğilimler: Siyasette Fikirlerin ve İdeallerin Etkisi, 1970, 1983); *Arab Contemporaries: The Role of Personalities in Politics* (Arap Çağdaşlar, 1973); *Socialist Iraq: A Study in Iraqi Politics since 1968* (Sosyalist Irak: 1968'den itibaren İran siyaseti ile ilgili bir çalışma, 1978); *Independent Iraq, Nineteen Thirty-Two to Nineteen Fifty-Eight: A Study in Iraqi Politics* (Bağımsız Irak, 1932-1958: İran siyasetine dair bir çalışma, 1980); *Arab Personalities in Politics* (Siyasette Arap Şahsiyetler, 1981); *Law in the Middle East: Origin and Development of Islamic Law* (Orta Doğu'da Hukuk: İslâm Hukuku'nun Kaynağı ve Gelişimi, Herbert J. Liebesny editörlüğünde, 1982); *The Islamic Conception of Justice* (Arapça ve İngilizce) (1983, 2002. Bu kitap, Türkçeye tercüme edilmiştir. *İslâm'da Adalet Kavramı*, çev. Selahattin Ayaz, İstanbul: Yöneliş Yayınları, 1991); *The Arab Gulf States: Steps Toward Political Participation* (Arap Körfez Ülkeleri: Siyasî Ortaklığa Doğru, John Peterson ile beraber, 1988); *The Gulf War: The Origins and Implications of the Iraq-Iran Conflict* (Körfez Savaşı: İran-İrak Çatışmasının Doğuşu ve Uzantıları, 1988); *War in the Gulf, 1990-91: The Iraq-Kuwait Conflict and Its Implications* (Körfez Savaşı, 1990-1991: Irak-Kuveyt Çekişmesi ve Uzantıları, Damadı Edmund Ghareeb ile beraber, 2001).

Osmanlı İmparatorluğu'nun yıkıldığı gün doğan Khadduri, benzersiz bir perspektife sahip ve savaşlar arasında ortaya çıkan yeni Orta Doğu sahasında uzmanlaşmış bir akademisyen olarak, Birleşmiş Milletler'in kuruluşunda ve Amerika'nın yeniden dirilen iki düzineden fazla Orta Doğu ülkesi ile ilişkilerinin gelişmesinde aktif bir rol üstlenmiştir. O, pekçok ulusun Orta Doğu uzmanları arasında zikredilmeye değer en önemli şahsiyetlerden birisidir.

Rahile YILMAZ

MÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, Hadis, İSTANBUL